

УДК 343.98

Л.С. РОСТОМЯН, Київський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У СПРАВАХ ПРО ВАНДАЛІЗМ

Ключові слова: огляд місця події, справи про вандалізм

Слідчий огляд є однією з невідкладних слідчих дій. За його допомогою може бути отримана найбільш важлива інформація, яка сприяє розкриттю злочину. У криміналістичній і кримінально-процесуальній літературі огляду місця події присвячено велику кількість робіт. Огляд, як самостійна слідча дія, проводиться, виходячи із загальних вимог кримінально-процесуального закону і відповідно до рекомендацій, розроблених криміналістикою [1-8].

Огляд є слідчою дією, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для справи. Разом із тим, з огляду на певне наукове неопрацювання проблеми, метою статті є дослідження особливостей огляду місця події у справах про вандалізм, її новизною – авторська позиція щодо потреби чіткого дотримання слідчим криміналістичних правил проведення огляду.

Одним із найбільш складних видів огляду є огляд місця події, під яким розуміється приміщення або місцевість, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з подією злочину [9, с.554]. Місце події та його матеріальна обстановка є відображенням наслідків злочину. У більшості випадків розкриття злочинів цілком залежить від того, чи повною мірою використане це джерело.

Огляд місця події є первинною і невідкладною слідчою дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незміненому стані, тому

що будь-яке зволікання тягне за собою втрату речових доказів, зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочину. При вчиненні злочинних актів вандалізму важливе значення для їх розкриття і розслідування має огляд місця події.

У Кримінальному кодексі України (КК) відсутня спеціальна норма, що передбачає відповідальність за вандалізм. Разом із тим, такі дії можуть в окремих випадках бути кваліфіковані як: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст.178 КК); незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст.179 КК); умисне знищення або пошкодження майна (ст.194 КК); незаконна порубка лісу (ст.246 КК); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст.277 КК); масові заворушення (ст.294 КК); хуліганство (ст.296 КК); наруга над могилою (ст.297 КК); нищення, руйнування чи псування пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці (ст.298 КК); наруга над державними символами (ст.338 КК).

Специфіка огляду місця події у справах про вандалізм полягає в тому, що злочинна діяльність здійснюється, як правило, в громадському місці, адже огляд слід проводитися негайно, щоб не затримувати рух транспорту (ст.ст.194, 277 КК), не перешкоджати нормальній діяльності підприємств, установ і організацій (ст.296 КК). Найчастіше від результатів огляду місця події значною мірою залежить перспектива подальшого розслідування актів вандалізму. При отриманні інформації про вчинення акту вандалізму огляд місця події необхідно проводити негайно для виявлення слідів й інших доказів скоєного злочину, з метою його швидкого розслідування.

Для ефективного проведення огляду місця події у справах про вандалізм слідчому рекомендується вирішувати такі основні задачі:

1) виявлення ознак, що свідчать про вчинення акту вандалізму – знищення або пошкодження майна, релігійних споруд, культурних будинків, релігійних святинь, транспортних засобів, могил тощо шляхом їх ліквідації, осквернення, псування, наруги;

2) встановлення способу та часу злочину, шляхів підходу злочинця до місця події, місця проникнення (якщо акт вандалізму був здійснений в закритому приміщенні або на території, що охороняється), механізму його дій на місці події і шляхів відходу, знарядь і засобів скоєння злочину;

3) встановлення предмету злочинного посягання, його власника, характеру та розміру заподіяних збитків;

4) пошук і фіксація слідів, які можуть указувати на особу злочинця, його зовнішній вигляд, одяг і т.д.; визначення слідів, які могли залишитися на злочинці, його одязі, предметах, що йому належать, в результаті його перебування і діяльності на місці події, й інших об'єктів – речових доказів, що мають значення для розкриття злочину; встановлення осіб, які могли бачити те, що відбувалося на місці події;

5) якнайповніше вивчення і фіксація в протоколі огляду і документах, що додаються до нього, обстановки місця події.

Успішне рішення цих задач в ході огляду місця події дозволяє, по-перше, правильно кваліфікувати скоєне, по-друге, зібрати доказову інформацію для складання соціально-психологічного портрета і опису зовнішнього вигляду злочинця; по-третє, встановити час злочину; по-четверте, сформулювати версії про можливе місце знаходження злочинця; по-п'яте, цілеспрямовано планувати подальше розслідування.

Отже, після надходження інформації про факт вчинення вандалізму, при підготовці до проведення огляду місця події, необхідно: одержати якнайповнішу інформацію про те, хто виявив злочин; які конкретно предмети з'явилися об'єктом злочинного посягання і в якому вони стані; у якому місці було здійснене злочинне діяння; забезпечити охорону міс-

ця події і присутність осіб, які володіють якою-небудь інформацією і можуть її надати правоохоронним органам; перевірити готовність технічних засобів для проведення огляду; забезпечити участь в слідчій дії необхідних його учасників – спеціаліста, кінолога, при огляді транспортного засобу – інспектора ДАІ, водія, кондуктора, представника транспортної організації; знайти понятих, у присутності яких буде проводитися слідча дія; провести докладний інструктаж учасників огляду про особливості його проведення.

Як понятих варто запрошувати мешканців тих будинків або працівників тих організацій і установ, які проживають або працюють в будівлях, що стали предметом злочинного посягання «сучасних вандалів». Така організація проведення огляду дозволить зекономити час і дасть можливість отримати ефективні результати.

Після прибуття на місце вчинення акту вандалізму необхідно детально опитати осіб, що виявили факт вандалізму про те, які зміни були внесені в обстановку місця події, де знаходяться або знаходилися які-небудь предмети. Це потрібно для того, щоб визначити, які сліди вже могли бути знищені, а де вони ще можуть залишатися. Потім необхідно розподілити обов'язки між членами групи і роз'яснити їм і понятим процесуальні права і обов'язки.

Робоча частина огляду місця події у справах про вандалізм має ряд особливостей. Так, при визначенні меж огляду місця події слід виходити з того, що злочинець нерідко залишає знаряддя вчинення вандалізму на невеликій відстані від предмету злочинного посягання. В даному випадку межі огляду повинні бути розширені до відповідних меж.

Робочий етап огляду місця вандалізму складається з трьох стадій: оглядової, статичної і динамічної. У ході їх проведення слідчий використовує концентричний, ексцентричний, фронтальний, вузловий, секторний та інші методи огляду місця події. Час проведення робочого етапу огляду багато в чому залежить від характеру протиправної діяль-

ності і способу вчинення злочину. Так, при проведенні огляду місця події за фактом вандалізму у вигляді пошкодження майна, релігійних споруд, культових будинків, осквернення релігійних святинь, псування об'єктів культурної спадщини, наруги над могилою слідчому необхідно:

- встановити, якими видами фарбувальних речовин було здійснене осквернення;

- визначити, якими пристосуваннями наносилися зображення на поверхні об'єктів (по типам штрихів написів, характерних для нанесення кистями, з балончиків або іншими пристосуваннями). Слід мати на увазі, що знаряддя, використані для скоєння злочину, викидаються злочинцями в безпосередній близькості від місця скоєння злочину або несуться з собою і можуть бути виявлені при проведенні обшуку у підозрюваних осіб;

- звернути особливу увагу на сліди, виявлені безпосередньо на місці скоєння злочину і поблизу від нього. При цьому через специфіку даних злочинних діянь, межі огляду місця події необхідно розширити для того, щоб визначити напрям, по якому злочинці віддалилися з місця події, викинули предмети, знаряддя скоєння злочину, дрантя, папір, шматки матерії, якими вони витирали руки і т.п.;

- зафіксувати виявлені написи або малюнки.

Участь спеціаліста у проведенні огляду місця вандалізму характеризується наданням допомоги у використанні науково-технічних засобів та аналізом інформації щодо виявлених на місці події слідів злочину.

При розслідуванні вандалізму, що полягає в оскверненні релігійних споруд, культових будинків, релігійних святинь, могил тощо, як правило, є можливість встановити зміст написів, навіть в тих випадках, коли вони виконані на іноземній мові. У ході огляду таких об'єктів доцільно залучати фахівців, досвідчених у відповідних питаннях (експерти, перекладачі і т.п.). Найбільш ефективним є отримання інформації про зміст написів і малюнків від осіб, що мають певні «пізнання» в цій галузі, а також від представників молоді-

жних рухів різних напрямів.

При застосуванні науково-технічних засобів у процесі огляду місця події, а також при вивченні слідів або речових доказів слідчий залучає спеціаліста, який надає допомогу у вирішенні питань, пов'язаних з аналізом слідів (визначення розміру взуття, якою рукою залишено слід, у якій галузі виробництва використовуються знайдені під час огляду інструменти та ін.). Такі відомості є вихідними для висунення окремих і загальних версій, що визначають напрямок розслідування, пошук осіб, які вчинили злочин, можливості проведення різних експертних досліджень. Спеціаліст фіксує на фотоапарат виявлені на місці вандалізму написи та малюнки.

Об'єктами попередніх криміналістичних досліджень, які виконує спеціаліст в ході огляду місця події у справах про вандалізм, крім традиційних (сліди рук, взуття і т.п.), є, як правило, сліди хімічної речовини – різного виду фарбувальні речовини і засоби (маркери, аерозолі тощо), сліди застосування знарядь і засобів, за допомогою яких був вчинений злочин. Результати попереднього дослідження невідкладно використовуються для організації розшуку злочинця «за гарячими слідами», перевірки об'єктів по криміналістичним облікам, подальшого планування розслідування.

При огляді пошкоджених об'єктів з розбитих пам'ятників, пошкоджених огорож, нецензурних і образливих написів і т.п., перш за все, потрібно вилучати запахові сліди з місць, яких торкався злочинець [10, с.23]. Знаряддям скоєння вандалізму є палиця, камінь, шматок металевої труби, лом тощо. Так, при розслідуванні акту вандалізму щодо Центральної синагоги м. Києва при огляді місця події було вилучено 15 камінців, якими злочинці кидали у вікна та двері синагоги¹.

Зруйнована вандалами огорожа або інший предмет в місцях контакту зберігає мікрочастки, що дозволяють встановити вид і матеріал

¹ Кримінальна справа № 20-3267 за 2002 рік в архіві Апеляційного суду м. Києва.

використовуваного зняття. За допомогою дослідження мікрочасток металу був викритий П., який на кладовищі с. Червона Слобода Черкаського району виламавав уподобані елементи могильних огорож з нержавіючої сталі [11].

Певні особливості існують при проведенні огляду місця події у справах про акти вандалізму, які вчинюють неповнолітні. У неповнолітнього правопорушника відсутній життєвий і професійний досвід. Його особові якості найбільш повно відображаються у способі скоєння злочину, що характеризується відсутністю цілеспрямованих, продуманих дій, направлених на підготовку до скоєння злочину, відсутністю професійних і тим більше специфічних злочинних навиків, в зв'язку з чим застосовуються нехитромудрі способи здійснення актів вандалізму; використанням як зняття і засоби злочину предметів повсякденного ужитку (ножів, ножиць, викруток, молотка, маркера, ручки і т.д.); незастосуванням заходів до приховання слідів вчиненого злочину; пустошами; залишенням записок і нанесенням автографів і т.д.

Матеріальні сліди злочину також можуть свідчити про участь в скоєнні злочину неповнолітніх: невеликі за розмірами сліди рук людини, які залишають малолітні і підлітки у віці 14-15 років (відповідні розміри 16-17-літніх, як правило, не відрізняються від дорослих); сліди взуття, яке звичайно носять діти і підлітки (кеди, кросівки і т.д.); особисті предмети злочинця, які забуті або упущені, по яких можна судити про вік, соціальний статус їх власника; сліди і написи на поверхнях, які свідчать про вік правопорушника, а також написи цинічного характеру, які виконані нерідко з помилками і явною невиробленістю почерку.

При проведенні огляду місця події, залежно від способу скоєння вандалізму, можуть бути вилучені різні об'єкти, при цьому необхідне дотримання правил, вироблених криміналістикою. При оскверненні або псуванні релігійних споруд, культових будинків, релігійних святинь, наруги над могилою тощо

слідчий разом зі спеціалістом встановлюють яким чином фарба або інший матеріал нанесені на поверхню об'єкту. У тих випадках, коли існує можливість вилучити напис цілком, слідчому слід вилучити її повністю. У випадках, коли із-за великих розмірів предмету посягання такої можливості не існує, слід вилучити певну частину об'єкту, де нанесений напис, при цьому по можливості вибрати найбільш придатну для подальшого дослідження.

Коли напис нанесений на об'єкті, який не можна вилучити ні повністю, ні частково, слід по можливості відокремити від поверхні об'єкту суху плівку лакофарбного матеріалу або покриття. При цьому необхідно, щоб від об'єкту відокремився весь шар фарби, аж до матеріалу, з якого виконаний об'єкт, на який вона нанесена (наприклад, піщаний шар або штукатурка, що залишилися на плівці після вилучення її із стіни панельного будинку).

Вилучення повинне відбуватися шляхом відшаровування або вирізування шматочків ЛФП гострим ріжучим інструментом (скальпелем, лезом бритви, ножем). При цьому проріз необхідно робити на всю глибину покриття, до пролягаючої нижче поверхні (метал, пластмаса, дерево і т.д.) з таким розрахунком, щоб був вилучений шматочок розміром не менше 10-20 квадратних міліметрів [12, с.102]. Речові докази вилучаються з місця події різними способами, відповідно до їх специфіки, із застосуванням різних технічних засобів. Так, для вилучення твердих об'єктів використовуються склорізи, викрутки, стамески; для вилучення рідких речовин – шприци, піпетки, пробірки; газоподібні речовини (запахові сліди) вилучаються за допомогою шприців, скляних посудів з герметичними кришками тощо.

Виявлені при огляді сліди і зняття злочину повинні бути детально описані в протоколі (вказані їх властивості, розміри, колір, матеріал, з якого вони виготовлені, позначки, написи та інші подробиці), потім належним чином упаковані, опечатані і приєднані до матеріалів кримінальної справи як речові до-

кази. У випадках, коли окремі сліди (рук, взуття, знарядь злочину) неможливо вилучити, вони копіюються. Для виготовлення копій використовуються дактилоскопічні плівки, полімерні пасти, гіпс, пластилін та інші матеріали. Після закінчення огляду місця події і фіксації його результатів в протоколі, слідчий повинен скласти плани і схеми, на яких відобразити місцезнаходження предметів. До протоколу огляду додаються фотографії з вказівкою місця зйомки, типу плівки, умов освітлення.

Таким чином, ми розглянули особливості проведення огляду місця події у справах про злочинні акти вандалізму. Організація і тактика огляду місця події, використання його методів обумовлені специфікою предмету злочинного посягання, способом скоєння та слідами злочину. У будь-якому разі чітке дотримання криміналістичних правил проведення огляду дозволяє слідчому отримати найбільш повне уявлення про подію злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баев О.Я. Тактика следственных действий. – Воронеж, 1995.
2. Быховский.И.Е. Осмотр места происшествия. –М., 1973.
3. Колмаков В.П. Следственный осмотр. – М., 1969. -196 с.

4. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. посібник /Співавт.: Бахін В.П., Весельський В.К., Клименко Н.І. та ін.; За ред. П.В. Коляди. –К.: ЮрІнком Інтер, 2005. –215 с.

5. Осмотр места происшествия: Справочник следователя /Общ. ред. А.А. Леви. –М.: Юрид. лит., 1982. –270 с.

6. Осмотр места происшествия при расследовании отдельных видов преступлений: Учебное пособие /Под ред. Н.И. Клименко. – К.: НВТ «Правник», 2001. –171 с.

7. Салтевський М.В. Криміналістика у сучасному викладі: Підручник. -К.: Кондор, 2006. -586 с.

8. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого. –К.: Ін-Юре, 2003. –203 с.

9. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник /Под ред. Р.С. Белкина. –М.: Изд. группа Норма-Инфра-М, 1999. –990 с.

10. Салтевський М.В., Глибко В.М. Запахові сліди у слідчій практиці : Навч. посібник. –К.: Укр. юрид. академія, 1992. –48 с.

11. О. Слєпінін. Побутовий вандалізм. Проти лома немає прийому? // Дзеркало тижня. -№ 35. -22-28.09.2007.

12. Давидова О.О. Криміналістичні дослідження матеріалів, речовин та виробів: Курс лекцій. –К.: КНТ, 2008. –338 с.

Ростомян Л.С. Особливості огляду місця події у справах про вандалізм // Форум права. -2008. -№ 1. -С.358-362 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08rlccpv.pdf>

Досліджені особливості огляду місця події у справах про вандалізм, висунута авторська позиція щодо потреби чіткого дотримання слідчим криміналістичних правил проведення означеного огляду.

Ростомян Л.С. Особенности обзора места события в делах о вандализме

Исследованы особенности обзора места события в делах о вандализме, выдвинута авторская позиция о потребности четкого соблюдения следователем криминалистических правил проведения обозначенного обзора.

Rostomjan L.S. Feature of the review in a place of event in affairs about vandalism

Features of the review of a place of event in affairs about vandalism are investigated; the author's position about need of precise observance by the inspector criminalistic rules of realization of the designated review is put forward.